

УДК 811.111:81'37:81'253(044.4)

О. В. Попова

ГРАМАТИЧНІ ЗАСОБИ ВІДТВОРЕННЯ ІНТЕРОГАТИВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ СЕМАНТИКИ ПИТАЛЬНИХ ЗА СТРУКТУРОЮ РЕЧЕНЬ У КОНТЕКСТІ ПЕРЕКЛАДУ УКРАЇНСЬКОМОВНОЇ АКАДЕМІЧНО- ОФІЦІЙНОЇ КОРЕСПОНДЕНЦІЇ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ

Стаття присвячена проблемі відтворення інтерогативної комунікативної семантики питальних за структурою речень граматичними засобами у контексті перекладу українськомовної академічно-офіційної кореспонденції англійською мовою. У дослідженні визначено поняття “інтерогативна семантика”, “інтерогативна конструкція”, “інтерогативне речення”; подано класифікацію питальних і непитальних речень за критерієм “комунікативна інтерогативна / неінтерогативна семантика”.

Ключові слова: комунікативна семантика, питальні речення, непитальні речення, інтерогативна конструкція, українська мова, англійська мова.

Стаття посвячена проблеме воспроизведения интерогативной коммуникативной семантики вопросительных по структуре предложений грамматическими средствами в контексте перевода украиноязычной академической официальной корреспонденции на английском языке. В исследовании даны определения понятий «интерогативная семантика», «интерогативная конструкция», «интерогативное предложение»; представлена классификация вопросительных и невопросительных предложений по критерию «коммуникативная интерогативная / неинтерогативная семантика».

Ключевые слова: коммуникативная семантика, вопросительные предложения, невопросительные предложения, интерогативная конструкция, украинский язык, английский язык.

The article is devoted to the problem of reproduction of communicative semantics while translating interrogative sentences (questions) from Ukrainian into English within official academic correspondence. The notions “interrogative semantics”, “interrogative construction”, “interrogative sentence” are defined in the research; affirmative sentences and questions are classified according to the criteria “communicative interrogative / non-interrogative semantics”.

Key words: *communicative semantics, affirmative sentences, interrogative sentences, interrogative constructions, Ukrainian, English.*

Специфіка перекладацької діяльності передбачає врахування багатьох лінгвістичних та екстралінгвістичних чинників: різновидів перекладу і форм його презентації, вимог до здійснення перекладу в плані точності та повноти, функціонально-стильової або жанрово-стилістичної спрямованості тексту / дискурсу, ступеня володіння перекладачем професійною термінологією і його орієнтації у межах певного дискурсу, індивідуальних психологічних особливостей фахівця у галузі перекладу, його віку, інтелектуальних здібностей, швидкості пам'яті, умінь адаптуватися до професійної ситуації, навичок користування технічними засобами перекладу тощо.

Найбільш складними детермінантами адекватності перекладу вважаємо граматичні засоби відтворення комунікативної семантики тексту оригіналу. Проблемаам граматичних труднощів перекладу в різних мовних парах було присвячено чимало праць відомих зарубіжних і вітчизняних учених, як-от: В. Глушенко, А. Гудманян, В. Комісаров, Т. Корольова, В. Карабан, В. Проворотов, О. Селіванова, О. Тищенко, І. Цатурова, О. Чередниченко та інші. Водночас лінгвістичні аспекти передання інтерогативної комунікативної семантики питальних за структурою речень у контексті перекладу українськомовної академічно-офіційної кореспонденції англійською мовою не були предметом дослідження вітчизняних науковців.

Актуальність дослідження зумовлена граматичним вектором реалізації перекладу офіційної академічної кореспонденції з української мови англійською, зокрема інтерогативних конструкцій / речень. У зв'язку з цим **метою** статті є виявлення граматичних засобів відтворення інтерогативної комунікативної семантики питальних речень у межах перекладу українськомовної академічно-офіційної кореспонденції англійською мовою, що передбачає розв'язання таких **завдань**:

1) класифікувати питальні і непитальні речення за критерієм “комунікативна інтерогативна / неінтерогативна семантика”;

2) проаналізувати адекватні засоби відтворення комунікативної семантики українськомовних питальних речень англійською мовою на матеріалі дослідження.

Отже, матеріалом дослідження виступили українськомовні взірці академічно-офіційної кореспонденції (службові листи) в межах міжнародної діяльності закладів освіти та їх варіанти перекладу англійською мовою. Перекладацький аналіз текстів офіційних академічних службових листів було здійснено в декілька етапів:

1) аналіз синтаксичного оформлення речень за комунікативною семантикою “запитання — запит необхідної інформації”;

2) аналіз питальних за структурою речень в контексті перекладу українськомовної академічно-офіційної кореспонденції англійською мовою;

3) аналіз непитальних за структурою речень, що відображують комунікативну семантику “запитання — запит необхідної інформації” в контексті перекладу україномовної академічно-офіційної кореспонденції англійською мовою;

4) виявлення труднощів відтворення комунікативної семантики україномовних інтерогативних та неінтерогативних конструкцій / речень при перекладі українськомовної академічно-офіційної кореспонденції англійською мовою.

Інтерогативну семантику трактуємо як “запит необхідної інформації”.

У контексті дослідження розмежуємо поняття “інтерогативні конструкції” та “інтерогативні речення”.

Під *інтерогативною конструкцією* розуміємо частину складного речення, часто складнопідрядне речення з підрядним додатка: а) підрядне з компонентом “чи / if”; б) підрядне з питальним словом; в) підрядне із зазначенням альтернативи.

Інтерогативні речення асоціюємо із питальними реченнями: 1) загальні питання; 2) спеціальні питальні речення; 3) змішаний тип питального речення (загальне питання + спеціальне питання; альтернативне питання + спеціальне питання тощо); 4) альтернативні питання. Відзначимо, що розділові питання в україномовному матеріалі дослідження не зафіксовано.

До узагальненого граматичного явища “*речення / конструкції за інтерогативною семантикою*”, крім вищенаведених, віднесено *спонукальні* речення.

Досліджуваний матеріал було штучно розподілено за двома *категоріями*:

I. Питальні за структурою речення (загальні, спеціальні, змішаний тип питального речення, альтернативні питання):

- а) з інтерогативною семантикою;
- б) з неінтерогативною семантикою.

II. Непитальні за структурою речення (спонукальні; складнопідрядне речення з підрядним додатка — з компонентом “чи / if”, з питальним словом, із зазначенням альтернативи) з інтерогативною семантикою.

Кількісний розподіл речень за запропонованою класифікацією відображено в таблицях 1 і 2. Під специфікацію службового листа в межах академічно-офіційної кореспонденції розуміємо письмовий комунікативний акт “лист → відповідь”, що надає змогу простежити реакцію адресата та встановити повний формат спілкування в контексті реалізації міжнародної діяльності закладів освіти.

Як ми бачимо з вищенаведеного, для передання інтерогативної семантики частіше використовуються питальні за структурою речення (73 %), серед яких найбільш вживаними є спеціальні і загальні питання; серед непитальних за структурою речень (27 %) — складнопідрядні речення з підрядними додатка з компонентом “чи / if” та з питальним словом. Під час опрацювання листів найбільшу кількість питальних речень було зафіксовано в таких типах листів: лист-запит інформації, лист-обмін інформацією.

Після отримання листів інших типів (лист-повідомлення, лист-запрошення, лист-пропозиція, лист про зміни, лист-нагадування, лист-завдання, лист-підтвердження, лист-прохання, лист-зауваження) за більш детальною необхідною інформацією адресанти зверталися до адресата-ініціатора листа, тому саме у листах-відповідях в контексті отриманої інформації було виявлено більше питальних за структурою речень.

Засоби актуалізації інтерогативної семантики в непитальних за структурою реченнях відображено в таблиці 2.

Таблиця 1
Синтаксичне оформлення українськомовних речень (конструкцій) з інтерогативною семантикою в контексті офіційної академічної кореспонденції, %

п/п	Тип листа	Структура речень (конструкцій) за інтерогативною семантикою							
		Питальне			Непитальне				
		Загальне питання	Спеціальне питання	Змішаний тип	Альтернативне питання	Спонукальне речення	Підкріплене з підрядним додатком		
1	Лист-запит інформації	25	38	3	7	5	8	10	4
2	Лист-обмін інформацією	24	37	4	6	4	9	9	5
3	Лист-повідомлення	23	40	2	8	3	9	11	4
4	Лист-запрошення	24	36	5	6	4	9	10	4
5	Лист-пропозиція	21	44	4	4	2	7	13	5
6	Лист про зміни	24	38	3	6	5	8	9	5
7	Лист-нагадування	22	41	4	6	4	9	10	4
8	Лист-завдання	25	38	2	8	5	8	10	4
9	Лист-підтвердження	21	42	4	6	3	8	13	5
10	Лист-прохання	23	37	5	8	4	9	9	5
11	Лист-зауваження	22	39	3	9	3	9	11	4

Таблиця 2

Синтаксичне оформлення українськомовних питальних речень (конструкцій) з неінтерогативною семантикою в контексті офіційної академічної кореспонденції, %

п/п	Тип листа	Тип питального речення			
		Спеціальне питання	Загальне питання	Змішаний тип	Альтернативне питання
1	Лист-запит інформації	40	46	5	9
2	Лист-обмін інформацією	38	48	4	10
3	Лист-повідомлення	39	47	4	10
4	Лист-запрошення	41	47	4	8
5	Лист-пропозиція	39	48	4	9
6	Лист про зміни	39	48	5	10
7	Лист-нагадування	38	47	5	10
8	Лист-завдання	40	48	4	8
9	Лист-підтвердження	39	47	5	9
10	Лист-прохання	41	49	4	6
11	Лист-зауваження	38	46	5	9

У даному типі питальних речень з неінтерогативною семантикою превають загальні питання, друге місце посідають спеціальні питання. Пояснюємо більшу кількість загальних питань як розповсюджене засобу вираження прохання та пропозицій, що є невід’ємною передумовою досягнення успішності і продуктивності міжнародної співпраці закладів освіти на сучасному етапі.

Ураховуючи специфіку матеріалу дослідження, розглянемо більш детально перший тип речень у форматі виявлення засобів відтворення комунікативної семантики інтерогативних речень / конструкцій.

А. Питальні за структурою речення (загальні, спеціальні, змішаний тип питального речення, альтернативні питання) з інтерогативною семантикою.

Перший тип питальних за структурою речень (загальні, спеціальні, змішаний тип питального речення, альтернативні питання) з інтерогативною семантикою репрезентовано на тлі “запиту необхідної інформації” такими значеннями:

1. Загальні питання — неінформованість комуніканта щодо реальності змісту, який лежить в основі репрезентованого ним питального речення.

2. Спеціальні питальні речення — запит конкретної інформації, деталей.

3. Змішаний тип питального речення — 1) запит на дозвіл в отриманні конкретної інформації; 2) з'ясування обізнаності / необізнаності інтерлокутора стосовно певного факту, явища, події.

4. Альтернативні питання — 1) наявність альтернативи вибору; 2) протиставлення об'єктів вибору один одному.

Перекладачі текстів офіційних академічних листів в контексті міжнародної співпраці закладів освіти використовували такі засоби відтворення комунікативної семантики питальних за структурою речень (загальні, спеціальні, змішаний тип питального речення, альтернативні питання) з інтерогативною семантикою при перекладі з української мови англійською: функціональна заміна, перестановка компонентів, розгортання / стягнення синтаксичної конструкції, антонімічний переклад, додавання та опущення (див. табл. 3).

Таблиця 3

Засоби відтворення комунікативної семантики питальних за структурою речень з інтерогативною семантикою в контексті перекладу українськомовної академічно-офіційної кореспонденції англійською мовою, %

Засоби перетворення, тип речення	Функціональна заміна	Перестановка компонентів	Розгортання	Стягнення	Антонімічний переклад	Додавання	Опущення
Загальні питання	19,4	35,0	8,0	12,3	5,4	11,7	8,2
Спеціальні питання	20,1	28,1	7,3	19,0	4,8	10,9	9,8
Змішаний тип	21,8	32,4	7,8	14,5	5,0	10,1	8,4
Альтернативні питання	19,4	34,9	8,1	12,5	5,2	11,6	8,3

Як бачимо з таблиці, найбільш розповсюдженим засобом перетворення українськомовних питальних речень з текстів офіційних академічних листів в контексті міжнародної співпраці закладів освіти англійською мовою є *перестановка компонентів* (загальні питання — 35,0 %; спеціальні питання — 28,1 %; змішаний тип — 32,4 %; альтер-

нативні питання — 34,9 %); у межах вертикалі найбільші показники виявлено при перетворенні загальних речень. Вибір означеного способу зумовлений граматичними особливостями будовання англомовних питальних речень.

Друге місце посідає *функціональна заміна* (загальні питання — 19,4 %; спеціальні питання — 20,1 %; змішаний тип — 21,8 %; альтернативні питання — 19,4 %); змішаний тип питального речення зазнав функціональної заміни за найвищими показниками. Відзначимо, що функціональна заміна супроводжується перестановкою компонентів під час відтворення досліджуваних мовних одиниць мовою перекладу, тому виокремлення цих засобів у різні групи є штучним.

Стягнення як засіб перетворення україномовних питальних речень в межах досліджуваного мовного матеріалу англійською мовою налічує такі показники: загальні питання — 12,3 %; спеціальні питання — 19,0 %; змішаний тип — 14,5 %; альтернативні питання — 12,5 %. При перекладі з української мови англійською спостерігається загальна тенденція стягнення, при перекладі з англійської мови — розгортання синтаксичної конструкції. Отже, *розгортання* синтаксичної конструкції складає такі результати: загальні питання — 8,0 %; спеціальні питання — 7,3 %; змішаний тип — 7,8 %; альтернативні питання — 8,1 %.

Додавання становить: загальні питання — 11,7 %; спеціальні питання — 10,9 %; змішаний тип — 10,1 %; альтернативні питання — 11,6 %.

Опущення розподілено за такими показниками: загальні питання — 8,2 %; спеціальні питання — 9,8 %; змішаний тип — 8,4 %; альтернативні питання — 8,3 %.

Найменші кількісні дані зафіксовані при застосуванні *антонімічного перекладу*, налічує такі дані: загальні питання — 5,4 %; спеціальні питання — 4,8 %; змішаний тип — 5,0 %; альтернативні питання — 5,2 %.

Продемонструємо приклади відтворення комунікативної семантики питальних за структурою речень з інтерогативною семантикою в контексті перекладу українськомовної академічно-офіційної кореспонденції англійською мовою (див. табл. 4). У ході аналізу не було виявлено прикладів використання перекладачем прийому нульового перекладу.

Таблиця 4

Приклади відтворення комунікативної семантики питальних за структурою речень з інтерогативною семантикою в контексті перекладу українськомовної академічно-офіційної кореспонденції англійською мовою

П/п	Синтаксичні перетворення	Українська мова — оригінал	Англійська мова — переклад
1	Функціональна заміна	Чи повинні <i>учасники</i> проінформувати комітет про час прильоту?	Must <i>one</i> inform the committee of the arrival time.
2	Перестановка компонентів	Хто у <i>наступному році</i> проходите стажування за кордоном?	Who is to be sent for advanced training <i>next year</i> ?
3	Розгортання синтаксичної конструкції	Кому має бути <i>надіслано</i> та <i>пояснено</i> вимоги до вступного випробування?	Whom should the requirements to the entrance <i>examinations be sent</i> ? Whom should we <i>explain</i> them?
4	Стягнення/компресія	<i>Чи передбачено</i> , що учасники академічної програми особисто <i>покриватимуть</i> витрати на підготовку?	<i>Are</i> the participants of the academic programme <i>expected to cover</i> training fees on their own?
5	Антонімічний переклад	Чи <i>не зустрічають</i> учасників в аеропорті?	<i>Are</i> the delegates <i>supposed</i> to be met at the airport.
6	Опущення	Коли надаватимуться матеріали стосовно <i>умов реєстрації</i> , порядку денного засідання, тематики доповідей?	When will we be notified about the <i>registration</i> , agenda of the meeting, topics for discussion?
7	Додавання	Чому присвячена наступна конференція: інноваціям у (галузі) <i>ветеринарії</i> чи сільському господарстві?	What is the next conference devoted to: to the innovations in <i>Veterinary Sciences</i> or agriculture?

Функціональні заміни сприяли відтворенню перекладачем комунікативної семантики інтерогативних речень “запит необхідної інформації” при частковій розбіжності структурно-семантичних властивостей синтаксичних одиниць тексту оригіналу і тексту перекладу. Актуальне членування речень (згідно з правилами української мови) відтворювалося перекладачами завдяки використанню правила пере-

становки компонентів; рівень складності речень “контролювався” прийомами стягнення і розгортання. Засобами антонімічного перекладу перекладачі акцентували логічне значення дієслів у форматі інтерogaції. Додавання та опущення репрезентували відсутність під-тексту або імпліцитних компонентів в тексті-оригіналі.

Отже, коректне передання смислу досліджуваного структурного типу питального речення з інтерogaтивною семантикою “запит необхідної інформації” англійською мовою передбачало врахування його оригінальних лінгвістичних особливостей та денотативної семантики питальних речень у мовній парі “українська ↔ англійська”. У подальшій роботі доцільним видається вивчення граматичних засобів відтворення комунікативної семантики інших типів речень: питальних речень з неінтерogaтивною семантикою та непитальних за структурою речень з інтерogaтивною семантикою у контексті перекладу українськомовної академічно-офіційної кореспонденції англійською мовою.

ПОСИЛАННЯ ТА ПРИМІТКИ

1. Бацевич Ф. С. Нариси з лінгвістичної прагматики : [монографія] / Ф. С. Бацевич. — Львів : ПАІС, 2010. — 336 с.
2. Волощук Р. М. Актуалізаційна сфера речень питальної модальності / Р. М. Волощук // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. пр. — Чернівці : ЧНУ, 2012. — Вип. 598: Романо-слов'янський дискурс. — С. 12–16.
3. Гедз С. Ф. Комунікативно-прагматичні особливості висловлювань з інтерogaтивним значенням у сучасній англійській мові: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 / Світлана Федорівна Гедз. — К.: Київ. держ. лінгв. ун-т, 1998. — 21 с.
4. Гуйванюк Н. В. Питальні речення в сучасній українській мові: [навч.-метод. посібник] / Н. В. Гуйванюк, С. Т. Шабат. — Чернівці : Рута, 2000. — 66 с.